

Zhytomyr Ivan Franko State University Journal.
Philological Sciences. Vol. 3 (101)

Вісник Житомирського державного
університету імені Івана Франка.
Філологічні науки. Вип. 3 (101)

ISSN (Print): 2663-7642
ISSN (Online): 2707-4463

УДК 811.161.2'81:39

DOI 10.35433/philology.3(101).2023.128-141

МАТЕРІАЛИ ДІАЛЕКТОЛОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ ЯК ДЖЕРЕЛО ДОСЛІДЖЕННЯ СУЧАСНИХ СЕРЕДНЬОПОЛІСЬКИХ ГОВІРОК

Г. І. Гримашевич*

У статті підтверджено статус матеріалів діалектологічної практики як важливого джерела для дослідження українських діалектів із позиції синхронії загалом та вивчення сучасного стану середньополіських говірок зокрема з огляду на можливість фіксації говіркового мовлення за допомогою різноманітних технічних пристроїв, що уможливило його достовірність та надійність. Записи зразків діалектного зв'язного мовлення, зафіксовані студентами Житомирського державного університету імені Івана Франка під час діалектологічної практики у 2022–2023 роках від говірконосіїв переважно старшого покоління, засвідчують збереження визначальних діалектних особливостей насамперед на фонетичному та морфологічному рівнях, які є найбільш статичними й зазнають найменше змін, порівняно, наприклад, із лексичним. Проаналізовані діалектні тексти найвиразніше демонструють наявність фонетичних рис у царині вокалізму, зокрема функціонування звуків неоднорідної артикуляції [o] та [e] як на місці етимологічних відповідників, так й останній – як рефлекс ь, відсутність [u] й заміна його на інші звуки (наприклад, [i] – у північних районах Житомирщини, [u] – децю південніше), водночас остання риса зумовила значну кількість палаталізованих звуків, з одного боку, а з іншого – наявність диспалаталізації низки приголосних звуків, відома в досліджуваному ареалі здавна. Із-поміж морфологічних рис найвиразнішими є наявність повних нестягнених форм прикметників, займенників та числівників, усічених форм прикметників, числівників, займенників у називному відмінку однини чоловічого роду, збереження давнього закінчення -е в іменниках середнього роду, функціонування давнього інфінітива на -т й ін. Водночас матеріали діалектологічної практики актуалізували низку проблем, які здебільшого з огляду на екстралінгвальні чинники (російсько-українська війна, міграція людності з окупованих територій чи тих, де тривають воєнні дії, на терени Полісся, переміщення самих поліщуків із прикордонних із Білоруссю ареалів, зменшення кількості автохтонного населення, наявність освіти в більшості мешканців говірки тощо) постають щоразу перед діалектологами в процесі збирання говіркового матеріалу та його подальшої інтерпретації. Загалом середньополіський етномовний континуум демонструє тяглість і переємність у лінгвальному плані від найдавнішого стану до сучасності.

* кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри української мови та методики її навчання
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)
h_hrymashevych@ukr.net
ORCID: 0000-0003-3225-0031

Ключові слова: діалектологічна практика, діалектологічні дослідження, середньополіські говірки, говіркове мовлення, діалектні тексти, фонетичні риси, морфологічні особливості.

MATERIALS OF DIALECTOLOGICAL PRACTICE AS A SOURCE OF THE STUDY OF MODERN MIDDLE POLISSYA DIALECTS

Hrymashevych H. I.

The article confirms the status of the materials of dialectological practice as an important source for the study of Ukrainian dialects from the position of synchrony in general and the study of the modern state of Middle Polissya dialects in particular, given the possibility of recording colloquial speech with the help of various technical devices, which enables its authenticity and reliability. Records of samples of dialectal connected speech, recorded by students of Zhytomyr State University named after Ivan Franko during dialectological practice in 2022–2023 from native speakers of mostly older generations, testify to the preservation of defining dialectal features primarily at the phonetic and morphological levels, which are the most static and undergo the least changes, compared, for example, with the lexical one. The analyzed dialect texts most clearly demonstrate the presence of phonetic features in the realm of vocalism, in particular, the functioning of the sounds of heterogeneous articulation [o] and [e] both in the place of etymological counterparts, and Ъ as a reflex, the absence of [i] and its replacement by other sounds (for example, [i] – in the northern regions Zhytomyr Oblast, [u] – a bit further south, while the last feature led to a significant number of palatalized sounds, on the one hand, and on the other hand, the presence of dispalatalization of a number of consonant sounds, which has been known in the studied area for a long time. Among the morphological features, the most obvious are the presence of full uncontracted forms of adjectives, pronouns and numerals, truncated forms of adjectives, numerals, pronouns in the masculine singular nominative case, preservation of the ancient ending -e in neuter nouns, the function of the ancient infinitive in -t, etc. At the same time, the materials of dialectological practice actualized a number of problems, which mostly due to extralinguistic factors (the Russian-Ukrainian war, the migration of people from the occupied territories or those where hostilities are ongoing to the territory of Polissya, the migration of the Poleschuks themselves from areas bordering Belarus, the decrease in the number of the autochthonous population, the presence of education in the majority of the inhabitants-speakers etc.) appear every time before dialectologists in the process of collecting speaking material and its subsequent interpretation. In general, the Middle Polissya ethnolinguistic continuum demonstrates durability and continuity in linguistic terms from the most ancient state to the present.

Keywords: dialectological practice, dialectological research, Middle Polissya dialects, colloquial speech, dialect texts, phonetic features, morphological features.

Постановка наукової проблеми.

Основне джерело діалектологічних досліджень для синхронної діалектології – записи говіркового мовлення на різних теренах українського діалектного континууму, який сьогодні зазнає впливу переважно екстралінгвальних чинників, що призводить до зміни діалектного ландшафту, динаміки говіркових особливостей, потребує максимального збереження діалектного мовлення як виразника ментальності й світогляду говірконосців.

Матеріали діалектологічної практики, збережені на сучасних

носіях інформації, не тільки розширюють емпіричну базу української діалектології, свідчать про сучасний стан збереження говіркових особливостей, а й стають надійним матеріалом для наукових діалектологічних студій, тому проблема визнання матеріалів діалектологічної практики як надійного джерела для дослідження сучасного стану говірок та підтвердження цієї думки завдяки аналізу говіркових рис, представлених у студентських записах, зібраних у середньополіських говірках Житомирської області під час

діалектологічної практики, зумовляє актуальність нашої розвідки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Насамперед варто зауважити, що діалектологічна практика – неодмінна складова навчального процесу в багатьох сучасних закладах вищої освіти, що зумовило публікацію низки навчально-методичних посібників, у яких подано програму діалектологічної практики, методичні рекомендації щодо фіксації, обробки, репрезентації зібраного здобувачами освіти діалектного матеріалу та його впровадження як у навчальний процес під час викладання української діалектології, так і використання його в майбутній професійній та науковій діяльності [8; 11; 13; 14; 17; 22; 23; 24].

Крім того, різноманітні проблеми діалектологічної практики передовсім як частини навчального процесу висвітлено в низці статей. Зокрема, Т. Громко зауважує, що діалектологічна практика виробляє сучасні навички науково-дослідної роботи в процесі збирання й вивчення українського діалектного мовлення, взаємодії діалектів і літературної мови, формує в студентів навички виявлення впливу діалектного оточення на усне й писемне мовлення школярів та знайомить з особливостями вивчення мови в умовах місцевих діалектів [6]. Водночас дослідниця, порушуючи питання традицій та новаторства в процесі збирання діалектного матеріалу, робить висновок про те, що зібраний під час практики діалектний матеріал розширює емпіричну базу української діалектології загалом, а також має прикладне значення, оскільки його можна використати для укладання діалектних словників, Лексичного атласу української мови, у лінгводидактиці вищої школи, водночас практика виробляє навички науково-дослідної роботи в процесі збирання й вивчення українського говіркового мовлення, сприяє розвитку наукових досліджень [7:

352–353]. Суголосними є думки М. Наливайко, яка, досліджуючи роль діалектологічної практики в підготовці вчителя-словесника, акцентує насамперед на її прикладному значенні, пропонує методiku проведення та систематизації зібраного матеріалу [18]. Натомість Т. Беценко констатує, що виконання діалектологічних завдань під час практики детермінує формування у філолога лінгвокраєзнавчих світогляду, знань, чуття, що сприятиме розвиткові науково-дослідних студій з україністики [1].

О. Костів, узявши за основу завдання, визначені в програмі діалектологічної практики 1988 [10], зауважує, що діалектологічна практика покликана розв'язати сьогодні взаємопов'язані навчальні завдання (поглиблення й розширення знань з української діалектології); наукові (вироблення навичок науково-дослідної роботи в процесі збирання й вивчення українського діалектного мовлення, взаємодії діалектів і літературної мови); прагматичні (збір науково достовірних діалектних матеріалів для формування діалектологічного архіву) [15].

Водночас П. Лизанець, характеризуючи сучасну діалектологію як науку модерного мовознавства, пропонує на її позначення термін говіркознавство, не оминає й ролі діалектологічної практики, насамперед зауважуючи про зміни в її проведенні, оскільки в сучасних умовах немає змоги їхати керівникові разом зі студентами збирати діалектний матеріал, тому практика зводиться до того, що кожен студент отримує індивідуальне завдання за місцем проживання [16], хоча, на нашу думку, указану тенденцію не варто вважати негативною з огляду на сучасні умови, оскільки під час такої форми діалектологічної практики значно посилюється виховний аспект, відбувається об'єднання поколінь завдяки спільним інтересам, до наукового обігу залучають новий

діалектний матеріал із кожної окремо взятої говірки.

Насамкінець додамо, що матеріали діалектологічної практики початку ХХІ ст., зібрані студентами-філологами Житомирського державного університету, опубліковано у виданні "Єдність у різноманітності. Поліщуки" (2018) [12], яке неодноразово було джерельною базою для діалектологічних досліджень [2; 3].

Усе зазначене вище підтверджує важливість діалектологічної практики для формування лінгвістичного світогляду, патріотизму, навичок наукової діяльності. І хоча переважно такі думки висловлені в навчально-методичній літературі, крім суто методичного спрямування, тут акцентовано на важливості цього виду діяльності для майбутніх досліджень у царині діалектології та визнано діалектологічну практику як джерело наукових студій.

Мета дослідження – за матеріалами діалектологічної практики простежити стан збереження діалектних особливостей у середньополіських говірках Житомирської області, виявити чинники, які зумовлюють статику та динаміку говіркових рис, окреслити проблеми, які виникають у процесі збирання діалектного матеріалу. Джерела для написання статті – записи зв'язного діалектного мовлення, представлені на аудіо- та відеоносіях, здійснені студентами Житомирського державного університету імені Івана Франка в середньополіських говірках Житомирської області від представників старшого покоління під час діалектологічної практики у 2022 та 2023 роках.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. У програмі діалектологічної практики поряд із навчальними, професійними, виховними завданнями зазначено й наукові – виробити навички науково-дослідної роботи в процесі збирання й

вивчення українського діалектного мовлення, взаємодії діалектів і літературної мови [10: 2] та прагматичні – зібрати науково достовірні матеріали для подальших наукових студій [10: 3]

Важливість діалектологічної практики, хоч і без її назви, підкреслюють і положення Статуту Товариства шанувальників і захисників говорів української мови, у якому його автор В. Німчук зазначає, що територіальні діалекти – знаряддя місцевого спілкування, словесна творчість, головне живильне і збагачувальне джерело української писемно-літературної мови; зауважує, що любов до рідної мови взагалі починається з материнської мови, засвоєної в дитинстві, зокрема й діалектної [21: 159] та реалізації мети діяльності товариства, із-поміж складових якої – прищеплювати любов і повагу до українських територіальних діалектів (говорів, говірок) задля збереження їх як живильного джерела етнічної мови та її генофонду, як живих пам'яток української мови; заохочувати до використання діалектів (говорів, говірок) як престижного засобу усного спілкування на терені їхнього поширення; сприяти створенню всеукраїнського та місцевих фондів записів діалектних текстів на різних носіях інформації, насамперед новітніх; виявляти талановитих дослідників [21: 160]

Традиційною формою збирання говіркового матеріалу під час діалектологічної практики була відповідь на програми-питальники, передовсім Й. Дзендзелівського [9], яку застосовували діалектологи всієї України, хоча особливості ментальності та мовлення жителів поліського регіону враховано в програмі-питальнику М. Никончука [20], на основі якої було зібрано багато матеріалів у попередні роки, зокрема й уміщені в указаному виданні [12]. Водночас текстоцентричне спрямування української діалектології кінця ХХ –

початку ХХІ ст. змінило акцент діалектологічних студій, тому сьогодні основне завдання, яке отримують студенти, – здійснити запис зв'язного говіркового мовлення, затранскрибувати його та проаналізувати збережені в говірці діалектні особливості, адже саме діалектний текст дає змогу простежити функціонування говіркових рис на всіх мовних рівнях.

Важливість діалектологічної практики для майбутніх досліджень у царині діалектології особливо зростає сьогодні, коли вчені-діалектологи не завжди мають змогу з огляду на воєнні події здійснити експедиційне вивчення певної говірки чи діалекту. Натомість студенти отримують завдання вивчити особливості саме своєї говірки, а запис мовлення діалектоносіїв на диктофон чи навіть відео робить зібраний матеріал науково достовірним і таким, який стає надійним джерелом для наукових узагальнень.

Водночас акцентуємо на аспекті пошуку інформаторів, якими традиційно були представники старшого покоління з мінімальною освітою, котрі постійно проживали в тому самому населеному пункті. Сучасний динамічний світ та екстралінгвальні чинники, передовсім різноманітні міграційні процеси, зумовили те, що під час діалектологічної практики студенти мали низку проблем насамперед із пошуком інформаторів. У багатьох населених пунктах виявилось, що жителів, які б відповідали всім зазначеним вимогам, дуже мало або зовсім немає, оскільки більшість уже має освіту, досить часто вищу, діалектоносіям доводилося виїжджати з рідної говірки, проживати на інших теренах, що могло вплинути на стан збереження говіркових елементів у їхньому мовленні. Крім того, деякі студенти отримали завдання записати зв'язне мовлення від інформаторів із різною освітою. Такий експеримент повністю підтвердив думку про те, що

справжніми носіями автохтонного говіркового мовлення є поліщуки з мінімальною освітою. Порівняймо два записи з одного населеного пункту, перший із яких записано від бібліотекаря, тому цілком закономірно він демонструє вплив літературної мови на говіркове мовлення, що може бути предметом дослідження для перспективної діалектології, а другий – від жінки, яка має тільки середню освіту, тому в ньому збережено середньополіські говіркові риси повною мірою, адже саме від таких діалектоносіїв потрібно збирати матеріали, оскільки вони характеризують стан збереження лінгвальних особливостей): 1) *їх над'ивайут' на роз'пушчен'ї 'коси // с'тарш'ї односел'чани 'тоже при'ход'ат' поди'витис'а на с'в'ато / йак с'п'ивайе моло'д'ож / йак перес'какуйут' через во'гон' моло'д'ї 'пари / сур'їозні чолов'їки в 'чорних 'френчах і каш'кетах тихо гумо'н'ат' з моло'диц'ами ї п'разничних р'ас'них і ї зборочку спод'ниц'ах, обсу'ждаючи моло'дих і з'гадуйут' про сво'їу моло'ду жиз'н' // на л'їса'н'етах прим'чалас' малиш'н'а // шче л'їтос' во'ни хо'дили ї 'першіи чи д'ругіи клас / а с'о'годн'ї / подпере'зайшис' пап'ружками / с'їла на л'їса'н'ети і прим'чалис'а до до'рослих д'її'чат і паруб'к'її // 'молод' // х'лопц'ї / д'її'чата бе'руц'а за 'руки і переп'лигуйут' через во'гон' // а 'їни'ї хо'д'ат' коло них там ї 'коло і с'п'ивайут' ї'с'ак'ї там жарт'її'лив'ї п'їс'н'ї; 2) ї'с'аке бу'вайе / ї'с'аке / це с'ел'с'ка жи'з'н' // і шо ви 'думает'е / побре'хен'к'ї 'тоже їе п'раїдою // о'то ку'ма попр'ос'їла 'їакос' м'їн'е с'єно погр'єб'т'ї // гл'а'д'у / 'шото ку'ма не гре'бе с'єно / а 'зем'їу розгр'єбайе // ка'жу / не ч'є'паї'но / то ма'бут' зем'ниїе 'оси' // ї'се-так'ї розгр'єбла ку'ма на сво'їу / на сво'їе м'їаке м'єс'це / да-да / аж дв'є зем'ниїе 'оси' пра'м'їс'ен'ко ї те 'саме м'їаке м'єс'це // ої / бу'ло ж то с'м'єху / шо не ка'ж'єт' / л'удон'к'ї / їсе бу'ло / но та'ке не 'бач'їла // не мог'ла мо'їа*

ку'ма 'цѣлу н'ід'ѣлу с'ід'ѣт' на 'лавочци' (сміт Олевськ Олевського (зараз Коростенського) р-ну).

Крім того, збирання діалектного матеріалу з низки тем (наприклад, номінація родильної обрядовості, тематичні групи лексики, пов'язані з давніми промислами (бортництво, лозоплетіння, виготовлення в домашніх умовах одягу та взуття тощо)), які ще кілька років тому були досить актуальними, сьогодні вже не можуть бути зреалізовані через відсутність інформаторів такого віку, які все це пам'ятають і можуть у вербальній формі відтворити. Водночас вплив літературної мови зумовив динаміку деяких говіркових особливостей, насамперед на фонетичному рівні, хоча, як свідчать зібрані матеріали, загалом поліське мовлення зберігає свою автохтонність.

Опрацювання матеріалів діалектологічної практики, зібраних у північних районах Житомирської області, які територіально належать до середньополіських говірок, дає підстави стверджувати, що найбільш стабільною традиційно залишається фонетична система, передовсім у царині вокалізму:

1) збереження давніх [o], [e] в новому закритому складі, причому навіть так званих звуків неоднорідної артикуляції [ê], [ô] як виразників середньополіського етномовного континууму: *шо йа 'думаіу / шоб бѡг даіу було спокѡі / да 'тихо / да шоб воі'на 'кончилас' да і ус'о / шоб мир буіу / о'це йа 'т'іл'ки / 'д'ітки / про'шу і 'бога мо'л'ус' / л'а'гаіу он'до хреш'чус' да мо'л'ус' / шоб воі'ни / 'д'ітки / не було / бо д'ітеі ш'кода / о'нукоіу / ус'іх л'удеі моло'дих ш'кода / шо ти бачила або хто 'бачіу / та'к'ііе моло'дйіе / га // хаі бѡг не да'іе / 'д'іточкі / йа ўже по'бачила // і воі'ну 'бачила / і 'голод 'бачила / ўсе 'бачила // шо прожи'ла (с. Великий Яблунець Ємільчинського (зараз Звягельського) р-ну); а ц'е ўс'е ста'ре во'но / у йіх 'цѣн'іца / а м'ін'ѣ йо'го не 'жалко / а йа*

'в'іш'іла рушн'і'кѡй л'уд'ам по:д:а'вала і пл'ем'йан'ікам / і ўс'ѣ 'сорок два рушн'і'к'і од:а'ла / і кол'і 'йѣхал'і 'д'ѣтк'і за гра'н'іцу шче до воі'ни до / ц'о'йѣ воі'ни / то йа да'вала / і'кони поіш'і'вала і салх'в'етк'і і ўс'ѣ да'вала / вез'л'і і ў 'пол'ішу / і ў ка'наду вез'л'і / то ўс'ѣ ма'н'е про'с'іл'і / і йа ўс'ѣ да'вала / йа л'уб'іла в'іш'іват' / йа на йѡм / тѡм ўши'ван'ііі д'ен' при' дн'ѣ ўш'і'вала / ўш'і'вала / у ма'н'е ўс'ѣ в'іш'іте (с. Тхорин Овруцького (зараз Коростенського) р-ну); лаіу'рового л'іс'та 'к'іну це ўже ў кон'ц'ѣ / та'к'ѣ да / шоб вѡн прова'р'іўса / шоб вѡн на'с'ічени' буіу і шче добаіу'лаіу 'уксусу т'рошечк'і / а н'е / л'імон:оіе к'ісло'тні' йак то бол'ше / а л'імон:оіе чу'чут' / шоб цв'ѣт крас'ів'і ўс'о // (с. Заські Овруцького (зараз Коростенського) р-ну);

2) функціонування [e] або [ê] на місці давнього Ѣ: *бу'ли 'хустки 'чорна 'гарна та'ка з квѣт'кам'і 'хустка // то во'ни 'грал'іса / не було шо йім ро'б'іт' / то во'ни' ту 'хустку ўк'рал'і / то по'рѣзал'і / пов'і'рѣзувал'і к'вѣт'к'і сво'ім л'ал'кам // (с. Замисловичі Олевського (зараз Коростенського) р-ну); ну шче кол'іс' мо'йа 'баба роз'казувала ну та'ку ле'генду / шо кол'іс' у 'тому л'ѣс' і було ба'гате се'ло // од'ного 'разу 'через 'його про'ходи'ў ста'риі чоло'вѣк і попро'си'ў 'хл'ѣба у од'ного ха'з'айіна // ну а теі же мах'нуіу на 'його ру'коіу і ска'заіу / шо іди со'бѣ // ста'риі / ока'заіу'са сам гост'под' / ну шо в'іход'іт / шчо спус'ти'ўса на 'земл'у / ну шо в'іішоіу з 'того се'ла / ози'р'нуіу'са / се'ло 'зразу скам'йан'ѣло // ну на од'ному з 'камен'оіу / де вѡн оди'хаіу / зали'ши'ўса вели'чезні' с'л'ѣд йо'го 'босоіе но'г'і // (с. Замисловичі Олевського (зараз Коростенського) р-ну); де теі соло'веі / поле'т'ѣу на 'море / де те 'море / к'вѣт'кам'і зарос'ло / де 'ти'йе к'вѣтк'і / коза'к'і пор'вал'і / де 'ти'йе коза'к'і / д'ѣўк'і заб'рал'і / де 'ти'йе д'ѣўк'і / коза'к'і поб'рал'і (сміт. Олевськ Олевського (зараз*

Коростенського) р-ну); **й** **л'єс'і** **'б'єгайут** *шче й нас і ло'с'є / 'ход'ат у 'наших м'ес'тах і 'д'ік'їє 'кози / 'ход'ат у нас і за'їц'є / 'б'єгайут у нас і с'в'їн'є / 'б'єгайут 'д'ік'їє у нас / от / ба'гато іє / ну і та'к'їє / там 'їес'т' у нас / і жура'їл'є л'єтайут у нас / і 'д'ік'їє 'качк'і / 'д'ік'їє 'гус'і й 'наших л'єсах іє* (с. Нові Велідники Овруцького (зараз Коростенського) р-ну); **й** нас л'їну / так'є було **'з'єл':є** 'коло **р'єчк'і** рос'ло / називал'і та'тарн'їк / в'он так'ї па'хуч'ї / то м'і та'тарн'їку нар'вом / тї'їє **'д'єм'і** й сн'о'п'і позас'т'їлайом на т'ом / а н'є було ж п'їд'лог'і / да була з'ем'ла й **'д'єцтв'і** / як м'і бу'л'і гу'л'ал'і (с. Тхорин Овруцького (зараз Коростенського) р-ну); водночас колишню дифтонгічну вимову **ѣ** після монофтонгізації дифтонгів у середньополіських говірках підтверджують приклади функціонування звукосполучень [йє] після губних: **й'чител'ка** **приб'їєгла** / **ц'у мо'їу** б'лузку ско'рен'ко зн'а'ла з ме'не / замо'ч'їла й хо'лодної во'д'є йже 'мілом / а йа'ке ко'лис' 'міло / 'токо ха'з'аїствене було / це та'ке ру'де // а то'го пет'ра й ку'ток пос'тавила / а йа ка'жу в'он не спе'ц'їал'но / м'і не 'бачили' о'ди'н 'одного // до во'на йже 'каже йс'ора'їно ха'ї б'ї не **б'їєгай** в'он (с. Полісся Коростенського р-ну);

3) практична відсутність звука [и] в північних районах, заміна його еквівалентами [и¹], [і]: *йа 'ж'онка с'єл'с'ка // ко'л'і була ма'ла // то й ко'р'о'ї 'насла і гу'сеї / і с'в'їнеї / а 'мат'і хо'д'їла на ро'боту // а 'в'ечер'і к'лалі' о'гон' з 'д'єм'м'і / ну / та'к'і / як йа / і пек'ли' 'сало // бу'вало / 'н'єс'н'ї сп'овал'і // з'їмо'їу на пе'ч'є 'с'адем і с'лухайем' **й'з'росли'їє** **балачк'і і бр'єхен'к'і** // ота'ко і жи'вом й с'єл'є // не то шо городс'к'їє // а шче **ко'л'їс'** д'єд **'в'їк'їну'ї** б'рагу 'пос'л'ї 'водк'і за тї'н // **гус'і на'їєл'їс** і зас'нул'і // м'і **'думал'і здохл'і** / та да'ваї йїх **скуб'т'і** да **'в'їк'їдат'** й йамку // а во'ни' **протрез'в'єл'і** і **приш'л'і***

'голи'м'і / об'с'кубани'м'і до **'хати' //** *о'то була о'каз'їа / вам не роска'зат' і не оп'їсам' // 'їс'аке бу'ваїє / 'їс'аке / це с'єл'с'ка жи'з'н'* (с.мт Олевськ Олевського (зараз Коростенського) р-ну); *там йа'кус' гл'їну ко'пал'і* **й** кар'їерах **м'єс'їл'і** *її'їє / там йа'кес' в'їпал'увал'і* *її'їє / по'т'ом з'ложувал'і* **й** *тї'їє* **й** *гара'жи' / і во'но там т'реба шо б' було / шо б' в'їстойалоса (с. Заськи Овруцького (зараз Коростенського) р-ну); *йа л'у'б'їла / як пош'ла на 'пенс'їу / то заї'малася* **'в'їши'єкам'і** / **'в'їши'євок** **йа'к'їх тї'ї** хоч **й'їши'вала** / **'вос'меро** **й** *ма'н'є* **й'нуко'ї** / **й'с'їм пов'їши'вала** на с'вад'б'ї **рушн'їк'і** *п'їд 'ног'і на і'кони' / і хл'єб н'єс'л'і / 'їс'є пов'їши'вала / і он'д'о кру'гом* **'тї'їє** **'в'їши'їк'і** (с. Тхорин Овруцького (зараз Коростенського) р-ну). Хоча щодо вказаної риси варто констатувати, що вплив літературної мови спричинив динаміку цієї особливості, оскільки в окремих говірках, де раніше функціював [і], сьогодні відзначаємо [и¹];*

4) пом'якшення приголосних перед [є], яке спостерігаємо тільки в північних говірках Житомирщини, що розташовані недалеко від Білорусі: *ну й ма'н'є* **й** *'д'єцтв'і* була та'ка *'т'р'оїца // бу'ї бат'ко / то 'п'їд'є / 'їж' 'т'р'оїца / 'п'їд'є **й** *л'єс' / в'їрубайє* **три' бе'резі' / і пр'їн'єс'є** од'ну **п'р'їд'є** / *д'ругу / т'р'єїт'у* (с. Тхорин Овруцького (зараз Коростенського) р-ну); **д'є** *б тї'ї не^а хо'д'ї'ї / д'є* *б тї'ї не^а бу'ї / а т'єб'є* с'ора'їно **'т'агн'є** до сво'їє 'дом'і (с. Черевки Овруцького (зараз Коростенського) р-ну); *н'їкому н'їчого* **не' п'єр'єказваї** / до і в'їно'вати' **н'є** **'буд'єш** (с. Листвин Овруцького (зараз Коростенського) р-ну);*

5) наявність низки м'яких чи пом'якшених звуків, зумовлена попередніми діалектними особливостями: *ше* **сто'їал'і** *йа'к'їєс' / 'н'єм'ї* **пр'їєз'жал'і** / **'там'єка** / *'шото во'ни' ро'б'їл'і* **й** *т'ом кар'їєр'і // то 'вони' йо'го так*

'в'ікопал'і // ну там **та'к'і 'кам'ен'** на'ход'іц'а крас'ен'к'і / на до'роз'і / йо'го **брал'і** їс'у до'рогу / **та'к'і при'родни'** / **та'к'і** 'само / йак от'с'єй / теї крас'ниї 'кам'ен' / то йо'го **брал'і** (с. Нові Велідники Овруцького (зараз Коростенського р-ну); мо'їа ота'ка мо'їа суд'ба/а 'н'єс'н'і **спо'вал'і кол'іс'** / о 'боже / йак заспо'вайемо 'н'єс'н'і / а с'коко йа / два'нацат год на с'цені **в'істу'пал'і** / ї с'єл'є тхо'ри'н була хор'ланка ї нас / о їс'є 'с'ола нас **при'гла'шал'і** / **м'і 'йєз'д'іл'і** / (с. Тхорин Овруцького (зараз Коростенського) р-ну);

б) ствердіння низки приголосних ([с], [т], [ц] в дієслівних формах: 'молодос'т' іє 'молодос'т' // шо їже **за'булоса** / а шо то і **з'гаду'єца** // **з'гаду'єца** 'наша ком'пан'і'я / 'в'ігон / де ми **зби'рал'іса** 'пос'л'а 'танц'б'ї // там 'камен' та'к'і ви'сок'і **сто'їт** / по сто грам шче пи'л'і // бу'л'і 'дуже д'ружн'і / н'єсен' спо'вали' їс'ак'іх / йа з'найу / шо шче **розка'зат** про мойу 'молодос'т' / було по їс'акому / **учи'ласа** / 'пос'л'є ш'коли не посту'пи'ла / по'їєхала на **бура'к'і** // (с. Замисловичі Олевського (зараз Коростенського) р-ну); м'і / їже 'ход'імо ї л'єс / загото'ул'айем / 'йагоди / от / 'йес'л'і дошчо'ва по'года / йес'т' і гри'б'і // іє л'іс'ічк'і **рос'тут** / і мас'л'у'к'і **рос'тут** / зб'ірайемо / загото'ул'айем на з'іму або на з'дачу зда'їем (с. Нові Велідники Овруцького (зараз Коростенського) р-ну); о'так йа сво'їу ж'із'н' прож'їла / ж'із'н' із 'д'єцтва **тру'д'іласа** / з 'д'єцтва **тру'д'іласа** / і 'в'їшла 'замуж / **тру'д'іласа** / і с'о'годн'і по'кам'іс' / по'кам'іс' **ро'б'іт** / но н'є роб'л'у т'єп'єр / зараз так / йак 'ран'ше / їже ман'є зам'єс'т'іл'і / йа с'їд'у (с. Тхорин Овруцького (зараз Коростенського) р-ну), а також диспалаталізація [р]: верс'тат т'кац'к'і'ї бу'ї / верс'тати' / ц'є во'на на 'тому верс'тат'і т'кала да оц'і т'ак'і рад'уг'і **нази'вали'са** во'ни да і та'к'і / йак'і во'ни їже бу'ли' ц'і їс'ак'і 'ни'тк'і да їсе // да во'но та'ке і

полу'чалос / і непо'гане (с. Мединівка Коростенського р-ну); т'кали' ти'їє **ра'д'ужк'і** / їїх укра'шали у ха'тах // по'т'ом со ї'ремен'єм / йак коли'с' же не було там ти'х ко'їро'ї / да їсе от **ра'д'ужк'і** // 'в'єшали' на с'т'єни' // по'т'ом / йак **пойа'в'іли'са** ї мага'з'інах ко'їри' / там та'к'іє / там та'к'іє / там ко'їри' ма'лен'к'іє / ко'їри'чк'і / ну от с'тали їже та'к'є 'в'єшат' т'рох'і / а 'ц'іїє **ра'д'ужк'і** да'ваї на п'ол засти'лат' / (с. Заськи Овруцького (зараз Коростенського) р-ну); ну а йак т'реба нава'рит' борш'чу / то **нава'ру** // то йа їду ї л'ох / беру кар'топл'у / чер'воні **бу'рак** / 'моркву да ка'пуста // от приш'ла йа ї 'хату // беру к'їдайу т'єє / обс'мажую м'їасо / к'їдайу м'їасо / а по'том йа к'їдайу кар'топл'у / ква'сол'у (с. Кануни Новоград-Волинського (зараз Звягельського) р-ну).

Крім фонетичних, у матеріалах діалектологічної практики відзначаємо низку традиційних середньополіських морфологічних рис:

1) наявність повних нестягнених форм прикметників, займенників, порядкових числівників: ми так га'н'али' / ї нас **та'к'іє шчас'ли'в'іє школ'ни'їє** ро'к'і / ми **та'к'іє бу'ли'** / а 'боже / ну **с'єл'с'к'іє** л'уди' (с. Полісся Коростенського р-ну); а йа'ка ж йа рада / да 'бабу шко'ду'їут' / а шо то с'той'т' / шо во'ни' 'бабу ува'жайут'а / йа ї'нуков // казала / ї ма'н'є п'ра'їнучка / баб / ба'бу'ла / шоб в'і бу'л'і **шчас'л'ів'іє** / і **з'дужк'іє** / і **здо'ров'іє** / і нас л'у'б'іл'і / і нас л'у'б'іл'і (с. Тхорин Овруцького (зараз Коростенського) р-ну); йес'т' / **'б'єли'їє** гри'б'і / от / **та'к'іє** / **горо'в'іє** гри'б'і / на 'р'о'їної 'м'єснос'т'і **рос'тут** / крас'н'у'к'і **рос'тут** да / мохов'і'к'і **рос'тут** / с'іро'їєжка / <...> / мас'л'у'к'і / при'бо'лотух'і **рос'тут** 'пож'є (с. Нові Велідники Овруцького (зараз Коростенського) р-ну);

2) наявність усічених форм прикметників, числівників, займенників у називному відмінку

однини чоловічого роду: *ў нас ѓе боло'та та'к'їе 'гарнї'їе / 'даже ўже д'руг'ї год л'ебед'ї у нас / на 'нашом боло'т'ї ѓес'т' / у'же розве'л'їса / ўже с'тадо л'ебед'еї / ну і 'разнї'їе та'к'їе 'в'їди* (с. Нові Велідники Овруцького (зараз Коростенського) р-ну); *їа ѓо'му ка'жу 'добр'ї д'ен' / і вѓн м'ї'н'е 'добр'ї д'ен' / їа п'ї'тайу / шо ти' тут та'к'ї 'роб'їш / а вѓн моў'ч'їт і неа 'каже н'ї'чого* (с. Черевки Овруцького (зараз Коростенського р-ну); *ў ма'н'е було с'ем ч'ї 'вѓс'їм душ с'ем'їе / то на'вар'їт' мат'ї та'к'ї ча'вун у пече здо'ров'ї то'го борш'чу / і м'ї ѓо'го ѓе'мо* (с. Тхорин Овруцького (зараз Коростенського р-ну);

3) збереження давнього закінчення -е в іменниках середнього роду: *а про в'ес'єл'їе / о то ў нас / то кол'ї ў нас кол'ліс' в'ес'єл'їе було / н'е та'ке / їак 'зараз /молоди'їе да пр'їб'ї'райуца с'о'годн'ї да та'к'їе / кра'са / кол'ліс' шо нак'лаў / спод'н'їцу / 'кохту / їак ѓе / або їа'ке п'лат'їе // їа то їшла 'замуж у с'єстр'їнѓм п'лат'її /бо і в'єн'ка / ў нас в'єн'к'ї і ко'с'їнк'ї бу'л'ї да м'ї пр'їб'ї'рал'їса* (с. Тхорин Овруцького (зараз Коростенського р-ну); *їак їа їшла 'замуж / то 'гарне п'лат'їе / 'саме к'рашче // пр'їш'ла свек'руха з сво'їеїу 'дочкою / 'пот'їм ўже пр'їїѓхаў мої чоло'в'єк / ну та'ке / ў 'гарному п'лат'її була // 'може ко'ли'с' / так їак їа ди'в'їлас' ў 'ф'їл'м'ї / ну там бу'ли і в'є'ночки / і 'л'єнточки / ну та'ке / а ў те'перешн'є ўрєм'їе не'ма в'єночкоў / з'нї'кло ўсе* (с. Білошиці Коростенського р-ну); *ў'дома нач'їнайут' ўже в'єс'єл'їе ро'б'їт' / а в'єс'єл'їе ро'б'їл'ї так / їак у се'л'є 'робет' в'єс'єл'їе / по-с'єл'с'к'ї / не по-гороц'кому* (с. Корчівка Овруцького (зараз Коростенського р-ну);

4) функціонування інфінітива на -т: *так само / і бу'рак т'реба под'корм'їт / і кар'тошку под'кармл'уйут // і зб'ї'раїем ўрѓжа'їе / то воб'рал'ї с'єно / по'шов'ї дошч / зноў подкорм'їл'ї / д'руге ўб'ї'раїем с'єно / і так до*

'самоїе 'ос'єні (с. Нові Велідники Овруцького (зараз Коростенського) р-ну); *кол'госп'ї бу'ли / 'конєї ба'гато бу'ло ў кол'госп'ї // шче 'їїзди'ли по д'рова // і ти'х дроў пр'їв'є'зут да пошч'ї'тайут // у ха'тах бу'ло 'холодно / не бу'ло ч'їм то'п'їт / да воб'ше це ст'рашно і спом'ї'нат / не 'тѓко шче ѓо'го за'п'їсуват* (с. Лукішки Овруцького (зараз Коростенського р-ну);

5) відсутність чергування приголосних у першій особі однини дієслів теперішнього часу: *ну їак / 'ч'їс'т'у кар'топел'ку / 'ч'їс'т'у бурач'ка / морк'в'їнку / ква'сол'ку 'си'пл'у у каст'рул'ку / це ўсе к'їдаїу / м'їасо об'а'зат'єл'но / ну о'це во'на 'вар'їца / 'тод'ї їа кр'ї'шу ка'пусту / ка'пуста ўже з'вар'їца / то'д'ї їа ѓо'го за'жаруїу* (с. Лукішки Овруцького (зараз Коростенського) р-ну); *с'є'д'у со'б'є да і 'думайу / їак ѓо'го ўс'є поўсп'є'ват зро'б'їт до холо'дѓў* (с. Черевки Овруцького (зараз Коростенського) р-ну).

Зазначимо, що представлені говіркові риси виразно демонструють особливості правобережнополіського ареалу, які докладно описав та етимологізував М. Никончук за матеріалами, зібраними в 70–90-их роки ХХ ст. [19], причому саме фонетичні й морфологічні діалектизми здебільшого відзначаються статичністю свого функціонування, свідченням чого є сучасні дослідження фонетичної та морфологічної системи середньополіських говірок [2; 3; 4; 5].

Висновки й перспективи дослідження. Отже, зазначене вище дає підстави стверджувати, що матеріали діалектологічної практики сьогодні – одне з надійних джерел дослідження говіркового мовлення для синхронної діалектології з огляду на сучасні технічні пристрої, що уможливають аудіо- чи відеозапис

великих за обсягом зразків зв'язного мовлення, які достовірно репрезентують діалектні риси на всіх мовних рівнях. Водночас такі записи дають змогу простежити статику чи динаміку говіркових особливостей, виявити частоту та регулярність їхнього вияву, особливості функціонування в мовленні діалектоносіїв різного віку та фаху.

Матеріали діалектологічної практики актуалізували низку проблем, які постають перед мовознавцями в процесі збирання говіркового матеріалу, що часто зумовлено екстралінгвальними чинниками, особливо в сучасних умовах російсько-української війни, адже міграція людей із територій, де тривають бойові дії, і поселення їх у говірках Середнього Полісся дає підстави для вивчення діалектних взаємовпливів під час спільного проживання в одній говірці представників різних наріч, хоча цей аспект може стати об'єктом дослідження діалектологів через кілька років. Водночас переселення зачепило й самих носіїв середньополіських говірок – поліщуків, які з прикордонних теренів, суміжних із Білоруссю, змушені були переміститися

дещо південніше навіть у самій Житомирській області, опинившись у новому діалектному оточенні. Наскільки говірконосії збережуть у своєму мовленні середньополіські риси, стане зрозуміло через кілька років, що знову ж таки дасть простір діалектологам для нових досліджень (хоча щодо північних районів Житомирської області така ситуація не є новою, оскільки подібне спостерігали після аварії на ЧАЕС). Означена вище проблема щодо пошуку інформаторів, яка виникала під час збирання діалектного матеріалу, також уможливає новий аспект дослідження діалектних рис у тій самій говірці, але в мовленні представників молодшого та старшого покоління та з різним рівнем освіти.

Перспективи наукового пошуку вбачаємо в дослідженні динаміки діалектних рис середньополіських говірок Житомирської області, зокрема лексичних, як за матеріалами діалектологічної практики студентів, так і за власними записами говіркового мовлення, здійсненими впродовж останніх років, а також у вивченні чинників, які впливають сьогодні на говіркове мовлення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Беценко Т. П. Діалектологічна практика як засіб формування мовної особистості фахівця-філолога на лінгвокраєзнавчому матеріалі. URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/4ad9b303-1387-4700-bde8-f2e1f381a726/content> (дата звернення: 12.08.2023)
2. Гримашевич Г. І. Діалектні тексти середньополіських говірок як джерело збереження морфологічних особливостей. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету. Філологічні науки*. Кам'янець-Подільський, 2019. Вип. 50. С. 41–44.
3. Гримашевич Г. І. Діалектні тексти середньополіських говірок як джерело збереження фонетичних особливостей. *Філологічний часопис: науковий журнал*. Умань: ВПЦ "Візаві", 2019. Вип. 1 (14). С. 12–20.
4. Гримашевич Г. І. Морфологічні особливості говірки с. Черевки Овруцького району Житомирської області. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. 2022. Вип. 58. С. 51–54.
5. Гримашевич Г. І. Фонетичні особливості говірки села Черевки Овруцького району Житомирської області. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. Вип. 56. 2022. С. 43–46.
6. Громко Т. В. Діалектологічна практика як сучасний аспект дослідження лінгвістичного менталітету українців. *Філологічні науки в умовах сучасних*

- трансформаційних процесів: *Матеріали міжнародної науково-практичної конференції: м. Львів, 10–11 листопада 2017 р.* Львів: ГО "Наукова філологічна організація "ЛОГОС"", 2017. С. 79–81.
7. Громко Т. Традиції і новаторство збирання діалектного матеріалу в говірках Кіровоградщини. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки (мовознавство): У 2 ч.* Випуск 104 (2). Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2012. Вип. 96 (1). С. 350–353.
 8. Громко Т. В. Методичні вказівки до проходження лінгвістичної (діалектологічної) практики. Кропивницький: ПП "Центр оперативної поліграфії "Авангард"", 2017. 32 с.
 9. Дзендзелівський Й. О. Програма для збирання матеріалів до Лексичного атласу української мови. Київ, 1987. 308 с.
 10. Діалектологічна практика. Програма для студентів спеціальності 2102 "Українська мова і література" філологічних факультетів педагогічних інститутів УРСР / укл.: Я. В. Вакалюк, В. В. Грещук. К.: РМНК Міносвіти УРСР, 1988. 24 с.
 11. Діалектологічна практика: програма для студентів спеціальності 07010103 "Українська мова та література" Глухівського державного пед. ун-ту / Уклад В. М. Куриленко, Л. П. Черв'яцова. Глухів: РВВ ГДПУ, 2003. 60 с.
 12. Єдність у різноманітності. Поліщуки. Навчально-методичний посібник / Упорядн.: Мойсієнко В. М., Гримашевич Г. І. Житомир, 2018. 144 с.
 13. Коваленко Н. Д., Щегельський В. В. Навчальна фольклорно-діалектологічна практика: навч.-метод. посіб. для здобувачів вищ. освіти спец. 035 "Філологія" спеціалізації 035.01 "Українська мова та література". Кам'янець-Подільський: Друкарня "Рута", 2022. 188 с.
 14. Коваленко Н. Д., Шеремета Н. П. Практикум з проведення діалектологічних досліджень: навч.-метод. посіб. Кам'янець-Подільський: Рута, 2013. 159 с.
 15. Костів Оксана. Проблемні питання викладання діалектології у вищій школі. URL: <http://publications.lnu.edu.ua/collections/index.php/ukrinos/article/view/2002>. (дата звернення: 26.08.2023)
 16. Лизанець Петро. Діалектологія як наука сучасного модерного мовознавства. *Діалектологічні студії 3. Збірник пам'яті Ярослави Закревської.* Львів, 2003. С. 247–256.
 17. Методичні рекомендації до проведення діалектологічної практики для студентів спеціальності 2102 "Українська мова і література" / Упоряд. А. Д. Очеретний. Київ: РНМКЗСПО, 1981. 20 с.
 18. Наливайко М. Я. Роль діалектологічної практики у підготовці вчителя-словесника. URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/24167/1/Nalyvaiko.pdf> (дата звернення: 22.08.2023)
 19. Никончук Микола. Правобережнополіські говірки в лінгвогеографічному висвітленні: Монографія. Житомир: Видавництво ЖДУ ім. І. Франка, 2012. 316 с.
 20. Никончук М. В. Програма-питальник до лексичного атласу Правобережного Полісся / Відп. за вид. Г. І. Гримашевич. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. 80 с.
 21. Німчук Василь. Статут Товариства шанувальників і захисників говорів української мови. *Українська мова.* 2017. № 3 (63). С. 159–165.
 22. Панцьо С. Є., Наливайко М. Я. Навчальна практика з української діалектології: Навчальний посібник. Тернопіль: Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка. 2012. 122 с.

23. Терешко Л. С. Програма і матеріали для діалектологічної практики студентів філологічного факультету університету: Методичні рекомендації. Одеса, 1974. 99 с.
24. Шеремета Н. П., Коваленко Н. Д. Навчальна практика з діалектології: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Кам'янець-Подільський, 2003. 84 с.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Betsenko, T. P. (2021). Dialektolohichna praktyka yak zasib formuvannia movnoi osobystosti fakhivtsia-filoloha na linhvokraieznavchomu materialy [Dialectological practice as a means of forming the linguistic personality of a philologist specialist on linguistic and regional studies material]. URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/4ad9b303-1387-4700-bde8-f2e1f381a726/content> (reference date: 12.08.2023) [in Ukrainian].
2. Hrymashevych, H. I. (2019). Dialektni teksty serednopoliskykh hovirok yak dzherelo zberezhennia morfolohichnykh osoblyvosti [Dialect texts of Middle Polish dialects as a source of preservation of morphological features]. *Naukovi pratsi Kam'ianets-Podilskoho natsionalnoho universytetu. Filolohichni nauky*. Kam'ianets-Podilskiyi. Iss. 50. P. 41–44. [in Ukrainian].
3. Hrymashevych, H. I. (2019). Dialektni teksty serednopoliskykh hovirok yak dzherelo zberezhennia fonetychnykh osoblyvosti [Dialect texts of Middle Polish dialects as a source of preservation of phonetic features]. *Filolohichni chasopys: naukovyi zhurnal*. Uman: VPTs "Vizavi". Iss. 1 (14). P. 12–20. [in Ukrainian].
4. Hrymashevych, H. I. (2022). Morfolohichni osoblyvosti hovirky s. Cherevky Ovrutskoho raionu Zhytomyrskoi oblasti [Morphological features of speech p. Boots of Ovrutsky district, Zhytomyr region]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Serii: Filolohiia*. Iss. 58. P. 51–54. [in Ukrainian].
5. Hrymashevych, H. I. (2022). Fonetychni osoblyvosti hovirky sela Cherevky Ovrutskoho raionu Zhytomyrskoi oblasti [Phonetic peculiarities of the speech of Cherevky village, Ovrutsky district, Zhytomyr region]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Serii: Filolohiia*. Iss. 56. P. 43–46. [in Ukrainian].
6. Hromko, T. V. (2017). Dialektolohichna praktyka yak suchasnyi aspekt doslidzhennia linhvistychnoho mentalitetu ukraintsev [Dialectological practice as a modern aspect of the study of the linguistic mentality of Ukrainians]. *Filolohichni nauky v umovakh suchasnykh transformatsiinykh protsesiv: Materialy mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii: m. Lviv, 10–11 lystopada 2017 r.* Lviv: HO "Naukova filolohichna orhanizatsiia "LOHOS"". Pp. 79–81. [in Ukrainian].
7. Hromko, T. (2012). Tradytsii i novatorstvo zbyrannia dialektnoho materialu v hovirkakh Kirovohradshchyny [Traditions and innovation of collecting dialectal material in the dialects of Kirovohrad region]. *Naukovi zapysky. Serii: Filolohichni nauky (movozaustvo): U 2 ch. Vypusk 104 (2)*. Kirovohrad: RVV KDPU im. V. Vynnychenka. Iss. 96 (1). P. 350–353. [in Ukrainian].
8. Hromko, T. V. (2017). Metodichni vказivky do prokhodzhennia linhvistychnoi (dialektolohichnoi) praktyky [Methodical instructions for passing linguistic (dialectological) practice]. Kropyvnytskyi: PP "Tsentri operatyvnoi polihrafii "Avanhard"". 32 p. [in Ukrainian].
9. Dzendzelivskiyi, Y. O. (1987). Prohrama dlia zbyrannia materialiv do Leksychnoho atlasu ukrainskoi movy [A program for collecting materials for the Lexical Atlas of the Ukrainian language]. Kyiv. 308 p. [in Ukrainian].
10. Dialektolohichna praktyka. (1988). Prohrama dlia studentiv spetsialnosti 2102 "Ukrainska mova i literatura" filolohichnykh fakultetiv pedahohichnykh instytutiv

- URSР [Dialectological practice. Program for students of specialty 2102 "The Ukrainian language and literature" of philological faculties of pedagogical institutes of the Ukrainian SSR] / ukl.: Ya. V. Vakaliuk, V. V. Greshchuk. K.: RMNK Minosvity URSР. 24 p. [in Ukrainian].
11. Dialektolohichna praktyka: prohrama dlia stud. spets. 07010103 "Ukrainska mova ta literatura" Hlukhivskoho derzh. ped. un-tu (2003) [Dialectological practice. Program for students of specialty 07010103 of "The Ukrainian language and literature" of Hlukhivskiyi state pedagogical university] / Arranged by V. M. Kurylenko, L. P. Cherviatsova. Hlukhiv: RVV HDPU. 60 p. [in Ukrainian].
 12. Yednist u riznomanitnosti. Polishchuky (2018). Navchalno-metodychnyi posibnyk [Unity in diversity. Polishchuks Educational and methodological manual] / Uporiadn.: Moisiienko V. M., Hrymashevych H. I. Zhytomyr. 144 p. [in Ukrainian].
 13. Kovalenko, N. D., Shchehelskyi, V. V. (2022). Navchalna folklorno-dialektolohichna praktyka: navch.-metod. posib. dlia zdobuvachiv vyshch. osvity spets. 035 "Filolohiia" spetsializatsii 035.01 "Ukrainska mova ta literatura" [Educational folklore and dialectological practice: educational method. manual for higher education graduates special education 035 "Philology" specialization 035.01 "Ukrainian language and literature"]. Kamianets-Podilskiyi: Drukarnia "Ruta". 188 p. [in Ukrainian].
 14. Kovalenko, N. D., Sheremeta, N. P. (2013). Praktykum z provedennia dialektolohichnykh doslidzhen: navch.-metod. posib. [Workshop on conducting dialectological research: educational method. Manual]. Kam'ianets-Podilskiyi: Ruta. 159 p. [in Ukrainian].
 15. Kostiv, Oksana (2002). Problemni pytannia vykladannia dialektolohii u vyshchii shkoli [Problematic issues of teaching dialectology in higher education]. URL: <http://publications.lnu.edu.ua/collections/index.php/ukrinos/article/view/2002>. (reference date: 26.08.2023) [in Ukrainian].
 16. Lyzanets, Petro. (2003). Dialektolohiia yak nauka suchasnoho modernoho movoznavstva [Dialectology as a science of modern modern linguistics]. *Dialektolohichni studii 3. Zbirnyk pam'iaty Yaroslavy Zakrevskoi*. Lviv. P. 247–256. [in Ukrainian].
 17. Methodychni rekomendatsii do provedennia dialektolohichnoi praktyky dlia studentiv spetsialnosti 2102 "Ukrainska mova i literatura" (1981). [Methodological recommendations for conducting dialectological practice for students of the specialty 2102 "Ukrainian language and literature"] / Uporia. A. D. Ocheretnyi. Kyiv: RNMKZSPO. 20 p. [in Ukrainian].
 18. Nalyvaiko, M. Ya. (2017). Rol dialektolohichnoi praktyky u pidhotovtsi vchytelia-slovesnyka [The role of dialectological practice in the preparation of a lexicographer]. URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/24167/1/Nalyvaiko.pdf> (reference date: 22.08.2023) [in Ukrainian].
 19. Nykonchuk, Mykola. (2012). Pravoberezhnopoliski hovirky v linhvoheohrafichnomu vysvitleni: Monohrafiia [Pravoberezhnopolii dialects in linguistic and geographical coverage: Monograph]. Zhytomyr: Vydavnytstvo ZhDU im. I. Franka. 316 p. [in Ukrainian].
 20. Nykonchuk, M. V. (2012). Prohrama-pytalnyk do leksychnoho atlasu Pravoberezhnoho Polissia [Quiz program for the lexical atlas of Right Bank Polissia] / Vidp. za vyd. H. I. Hrymashevych. Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU im. I. Franka. 80 p. [in Ukrainian].
 21. Nimchuk, Vasyl. (2017). Statut Tovarystva shanuvalnykiv i zakhysnykiv hovoriv ukrainskoi movy [Statute of the Society of Fans and Defenders of the Ukrainian Language]. *Ukrainska mova*. № 3 (63). P. 159–165. [in Ukrainian].

22. Pantso, S. Ye., NalyvaikoЮ M. Ya. (2012). Navchalna praktyka z ukrainskoi dialektolohii: Navchalnyi posibnyk [Educational practice in Ukrainian dialectology: Study guide]. Ternopil: Ternopilskyi natsionalnyi pedahohichnyi universytet imeni Volodymyra Hnatiuka. 122 p. [in Ukrainian].
23. Tereshko, L. S. (1974). Prohrama i materialy dlia dialektolohichnoi praktyk studentiv filolohichnoho fakultetu universytetu: Methodychni rekomendatsii [Program and materials for dialectological practice of students of the university's philological faculty: Methodical recommendations]. Odesa. 99 p. [in Ukrainian].
24. Sheremeta, N. P., Kovalenko, N. D. (2003). Navchalna praktyka z dialektolohii: navchalnyi posibnyk dlia studentiv vyshchych navchalnykh zakladiv [Educational practice in dialectology: a study guide for students of higher educational institutions]. Kamianets-Podilskyi. 84 p. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редколегії: 08.09.2023

Схвалено до друку: 29.09.2023